

Biga Halk Müziği Kültürü: Kültürel Kaynaşmanın Müzikal Yansıması

Alaattin CANBAY*

Özet

Halk kültürü ve bu kültürü oluşturan temel unsurlardan biri olan halk müziği, oldukça uzun sayılabilecek bir süre içinde oluşup gelişerek toplumsal bilince-hafızaya yerleşir, geliştiği kültürel çevrede canlılığını sürdürerek yeni formlara dönüşür. Bu özelliğiyle halk müziği kültürü, siyasi-coğrafi sınırları aşan, yaşamsal tüm etkenlerin sınırlar ötesinde iç-içe geçtiği ve sürekli olarak canlılığını sürdürdüğü bir olgu niteliğindedir. Bu anlamdaki önemli örneklerden biri olan Biga halk müziği, birbirinden farklı kültürel unsurların zaman içinde bir araya gelerek kaynaştığı bir yapıya sahiptir.

Biga, Çanakkale'nin bir ilçesi olmasının yanında, Biga yarımadası olarak demografik yapısı, kültürel zenginliği ve çeşitliliği anlamında renkli bir yapıdadır. Bu özellik doğal olarak halk müziği kültürü içinde türkü ve ezgilerine de yansımış, böylece bir yandan Kuzey Ege-Güney Marmara-Trakya-Balkan etkileşimi içinde yöreye münhasır bir müzik kültürünü meydana getirmiştir. Biga'da yaşamakta olan yerleşik halkla birlikte, tarihi süreç içinde yaşanan iskan politikalarıyla yöreye gelen Çerkes, Pomak, Boşnak ve Yerli/Manav toplulukların halk müziği kültürü ve bu kültürün oluşturduğu ortak repertuar, müzikal olarak çeşitlilik göstermesi yanında, kültürel unsurların karşılıklı hoşgörü ve işbirliği içinde bir arada yaşamaları ile sosyo-kültürel yapıya farklı bir anlam katmaktadır.

Bu çalışmada Biga yerinde bölgenin halk müziği kültürü, derleme çalışmaları yanında, ayrıntılı bir literatür taraması, kişisel görüşmeler, sesli-görüntülü materyallerin analizi ile araştırılarak derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır. Yörenin sosyal ve kültürel yapısı müzikal özelliği ile ayrıştırılmadan değerlendirilmiş, bu kapsamda incelenen kaynaklarda yer alan teknik verilere referans yapılarak yöre ve müzikal özellikleri öncelikle kültürel çeşitlilik ve sosyolojik yönleriyle ele alınmıştır. Sesli ve görüntülü örneklerin çalışma içindeki akışıyla izlenip dinlenebilmesi için müzik kayıtlarını içeren ses-görüntü örnekleri karekodlarla metin içerisinde gerekli görülen yerlere eklenmiştir.

Bu çalışma kapsamında elde edilen verilerle birlikte; müzik ses ve görüntü kayıtlarının; ilgili alan araştırmacılarının çalışmalarına katkı sağlaması, paylaşılması ve somut olmayan kültürel mirasın korunması adına önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Biga, Müzik Kültürü, Halk Müziği

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi, acanbay@gmail.com

Biga Folk Music Culture: The Reflection of Cultural Amalgamation

Abstract

Folk culture and folk music, one of the basic elements that comprises this culture, form and develop over a very long time and live in the social consciousness-memory. They transform into new forms by continued vitality within the cultural environment of development. With this characteristic, folk music culture is a phenomenon that transcends political-geographical boundaries, where all vital factors are engaged beyond borders and vitality is maintained continuously. Biga folk music is an important example in this way, with structure formed by combination of different cultural elements over time.

Biga is not only a county in Çanakkale, but is also a multicultural settlement in the sense of demographic and cultural heritage in the Biga peninsula. This characteristic is reflected naturally in folk songs and melodies in the folk music culture. There is a unified musical culture, specific to the region, with interaction between the North Aegean-South Marmara-Thrace-Balkan regions. With the settled people living in Biga, there are Circassians, Pomaks, Bosnians and local/Manav populations who came to the region with migratory policies during the historical period. These varied folk music cultures and the common repertoire created by these cultures adds a different meaning to the sociocultural structure with the coexistence of cultural elements in mutual tolerance and cooperation, in addition to displaying musical diversity.

The main purpose of this study is detailed research of regional folk music culture, by collecting folk melodies, literature review, audiovisual material analysis and personal interviews. The social and cultural structure of this region is reviewed, without differentiation of musical features. In this context, reference is made to technical data in the literature, considering the cultural diversity and sociological aspects of local and musical features primarily. In order to observe and listen to samples of audio and visual recordings within this study, QR codes with links to music are included in necessary areas of the text.

Along with data obtained within the scope of this study, music audio and video recordings are considered to be important to contribute to studies by researchers in the relevant area, to share and to preserve intangible cultural heritage.

Keywords: Biga, Music Culture, Folk Music

Giriş

Biga ilçesinin de yerleşiminde yer aldığı Biga yarımadası, Güney Marmara bölgesinde olup Çanakkale ilinin en büyük ilçesi konumundadır. İlçe olarak Biga coğrafi konum ve kapladığı alan ile önemli bir yerleşim merkezidir. Latince “iki atla çekilen iki tekerlekli araba” anlamında gelen Biga, verimli tarım alanları ve bölgesel ölçekteki sanayisiyle bölgeye ekonomik anlamda katkı sağlarken, sosyo- kültürel yapısıyla da önemli bir özelliğe sahiptir (Atalay ve Mortan, 2003: 189, akt. Yaşar, 2017). Çanakkale’ye

84 km mesafede bulunan Biga, Balıkesir ve Marmara bölgesi ile yakın bir etkileşim içindedir. İlçe sınırları içinde 2'si belde ve 109'u köy olmak üzere 111 yerleşim birimi ve 9 mahalle bulunan Biga, ilçe merkezinde ortalama altmış bin, köylerinde de kırk bin olmak üzere doksan-yüz bin civarında nüfus yaşamaktadır. Resmî kayıtlara göre nüfusun yüzde yetmiş kadarı çiftçilik, yüzde beşi esnaf ve sanatkarlık yüzde yedi kadarı da kamu görevlisi ve diğer meslek gruplarından (Biga Belediyesi, 2021). Biga'nın bulunduğu coğrafi konumunun bir geçiş alanı özelliğinde olması ilçenin zaman içerisinde birçok kültür ve kültürel değerle karşılaşmasını ve iletişim içine girmesini sağlamıştır. Özellikle sözlü gelenek başta olmak üzere maddi ve manevi kültür unsurları Biga'da bütünleşerek zengin ve renkli bir dokuyu meydana getirir (Erten, 2006: 157). Tarih boyunca bölgeye yerleşen topluluklar kültürel yapıyı çeşitlendirerek çok kültürlü bir yapının oluşmasını sağlamışlardır. İklim ve çevresel etkenlerin de yardımıyla artarak devam eden kültürel renklilik günümüze kadar gelmiştir.

Çanakkale ve içinde bulunduğu bölge ile benzer bir özellik gösteren Biga, tarih içerisindeki yoğun demografik hareketlerle kültürel anlamda hızlı sayılabilecek bir dönüşüm içinde olmuştur. Özellikle "93 Harbi" olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, ardından 1897 Türk-Yunan ve 1912-1913 Balkan Savaşları olmak üzere, süreç içerisinde yaşanan göçlerle Çanakkale geneli ile birlikte Biga'nın nüfusu ve demografik yapısı da değişime uğramış, birçok yeni köy ve yerleşim biriminin oluşması ile birlikte sosyal, kültürel ve ekonomik hareketlilik de hız kazanmıştır (Atabay, 2008).

Sözlü kültür unsurlarının en önemlilerinden biri olan müzik de Biga ve çevresinde, söz konusu yerel-bölgesel çeşitliliğin göstergelerinden biridir. Yerleşik halkın oldukça uzun bir süre içinde oluşturduğu ezgisel birikiminin bir yönü Orta-Asya Türk kültürü izlerini taşıırken, diğer yandan öncesiyle birlikte Troya'dan başlayıp Roma-Bizans kültürüyle devam eden farklı medeniyetlerin karışımı niteliğindedir. Buna Osmanlı dönemi içindeki demografik ve kültürel hareketlilik de eklendiğinde Biga müzik kültürü tüm bu bileşenlerin bir arada kaynaştığı yer olduğu görülür. Biga halk müziği kültürü ve yapısal özelliklerini böylesi bir sosyo-kültürel yapı içinde ele alınıp değerlendirmek yerinde olur. Zeybek, Karşılama, sözlü-sözsüz oyun ezgileri gibi türlerin halk müziği kültürünü oluşturduğu Biga, Çanakkale'nin bir ilçesi olmasının yanında, farklı kültürlerin bir araya gelerek kaynaştığı, demografik yapısı, kültürel zenginliği ve çeşitliliği anlamında özel bir yere sahiptir. Biga yarımadası olarak sahip olduğu bu özellik doğal olarak halk müziği kültürü içinde türkü ve ezgilerine de yansımış böylece bir yandan Kuzey Ege-Güney Marmara-Trakya-Balkan etkileşimi içinde yöreye münhasır bir müzik kültürü oluşmuştur. Yapılan çalışmalarda, Biga coğrafi sınırları içinde yer alan ve farklı zamanlarda ilçeye gelerek yerleşen toplulukların kendilerine has kültürel dokuyu muhafaza etmeye çalıştıkları, yanı sıra çevre unsurlarla etkileşimde bulunarak yeni-canlı bir kültür oluşturdukları görülmektedir.

Biga’da Yapılan Derleme Çalışmaları

Yerel ölçekteki kültürel etkileşimle birlikte küresel anlamda olumsuz etkileri yadsınamayacak olan kültürel dönüşüm, yöredeki insanlar tarafından kaygıyla karşılanmaktadır. Mahalli ölçekte kültürel alanda yapılan değerli çalışma ve etkinliklerle bunun önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Dernek, kurum ve genel olarak sivil toplum örgütlerinin duyarlılığı net biçimde görülürken, kültürün devamı ve yaşatılması dile getirilen öncelikli ve ortak kaygıdır. Halk kültürünün önemli yapıtaşlarından birini oluşturan ezgili ürünlerden olan halk müziği örneklerinin, teknik uzmanlık ve donanımla ele alınarak, notalama veya sesli kayıt gibi yöntemlerle arşivlenmesi ve paylaşılması söz konusu bu kaygının giderilmesi adına önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Böylece bu ürünler kayıt altına alınarak korunabilir ve aktarımları sağlanabilir. Müziği sesli olarak kaydetmek var olan ezgisel verinin elde edilmesi, araştırılması ve aktarılması adına en önemli yollardan biridir. İkincil olarak da ezginin notalanması- notaya alınması ve bu yolla değerlendirilmesi gerekmektedir. Her iki yolla da yapılan çalışmaların uzman kadrolar ve bilimsel yöntemlerle yapılmasının gereği yadsınamaz. Bu yaklaşımla başta müzik olmak üzere özellikle sözlü kültür ürünlerinin aktarımı mümkün olabilir. Biga özelinde böyle bir çalışma yurdumuzun diğer bölgelerini de kapsayan bir derleme çalışması kapsamında ilk resmi folklor derlemesi olarak Ankara Devlet Konservatuarı arşivi için Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken ve teknisyen Rıza Yetişken tarafından 28.07.1947 ve 02.08.1947 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu süre içinde birçok zeybek, karşılama ve türkü kayıt altına alınmış ilerleyen süre içinde derleme çalışmaları başta TRT olmak üzere farklı ilgili kişi ve kurumlar tarafından aralıklarla devam ettirilmiştir.

Ankara Devlet Konservatuarı 1937-1957 yılları arasında ilçe ve köylerle birlikte tüm yurdu kapsayan on yedi derleme gezisi gerçekleştirmiş bu çalışmalarda on bine yakın ezgi ses kaydı olarak derlenmiştir. Bursa’dan başlayarak, Biga, Çanakkale ve Tekirdağ genelinde sürdürülen derleme gezisi 1947 yılının Ağustos ayında Muzaffer Sarısözen, H. Bedii Yönetken ve Rıza Yetişken tarafından gerçekleştirilerek 258 halk türküsü ve oyun ezgisi kayıt altına alınmıştır. Kayıtlar Ankara Devlet Konservatuarı arşivinde işlenmeden bekletilmiş ve bozulma riski ihtimaline karşı araştırma çalışmalarına açılması mümkün olamamıştır. Bu kapsamda yapılan derlemeler ve künye bilgileri Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. 1947 yılında Biga ve Çanakkale’de Yapılan Derleme Çalışmaları Kapsamında Kayıt Altına Alınan Biga Halk Müzikleri (Elçi, 1997)

Ezgi Adı	Kaynak Kişi	Derleme Tarihi	Yer
Gelin Geldi	Jale Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Çift Oyun Havası:Kareler Giymez	Jale Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga

Kardan Beyaz	Hasan Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Tabancalı (Zeybek)	Hasan Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Evciler	Hasan Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Süzme (Biga Süzmesi)	Hasan Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Arzu Kamber	Hasan Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Küreş Havası	Hasan Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Cengene (Ceng-i Harbi)	Hasan Mavili	02.08.1947	Çanakkale, Biga
İşte geldim. Güvey övmesi	Sıtkı Buralday	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Gemi Geldim	Sıtkı Buralday	02.08.1947	Çanakkale, Biga
Destan: Dinleyin Kardeşler	Arif Dülger	02.08.1947	Çanakkale, Biga

1947 derleme kayıtlarında adı ve künye bilgileri yer alan Jale Mavili'den derlenen "Gelin Geldi Evimize" adlı türkü, Biga halk kültürü ve müziği konusunda araştırmalar yapan Engin Gürsu'nun 2018 yılında yayınlamış olduğu (Gürsu, 2018) "Mani, Türkü ve Şarkılar, Notalarda Biga" adlı kitabında ezgi notası ve repertuar bilgileri ile yer almakta olup eser TRT repertuarında bulunmamaktadır. Sarı'nın (2021), internetten yayın yapan Musiki Dergisi için vermiş olduğu bilgi notunda da eseri Altan Demirel'in notaya aldığı belirtilmekte bu bilgi de Gürsu'nun (2018:20), verdiği bilgilerle çalışmaktadır. Ankara Devlet Konservatuvarı arşiv ve/veya depolarında bu kapsamda yer alan halk müziği derlemeleri, ses kayıtları, yazılı ve görsel arşiv gibi belgelerin araştırmacıların kullanımına sunulması bu ve benzeri birçok kültürel değer yeniden işlenmesi ve sunulmasına olanak sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

Aşağıda görülen Tablo 2'de ise TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan Biga türküleri yanında zeybek, güvende ve karşılama olmak üzere repertuar sıra numaraları, derlendikleri yöre, kaynak kişi ve notaya alan bilgilerine göre ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Tablo 2 . TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Yer Alan Biga Türküleri (TRT 2000).

Rep. No	Ezgi Adı	Türü	Yer	Kaynak Kişi	Derleyen	Notaya Alan	Ma-kam	Ritim
118	Pınar Baştan Bulanır (Rinna yarım)	Türkü,	Biga Sinekçi Köyü	Fehime Kutluer/ Fevziye Doğramacı	Mehmet Özbek	Nida Tüfekçi	Segah	2/4
186	Eminem Giymiş Alları	Türkü	Biga	Kamil Nizam Bigalı	Ahmet Yamacı	Ahmet Yamacı	Segah	9/8
1268	Çemberimde Gül Oya	Karşılama	Biga	Kamil Nizam Bigalı	Ahmet Yamacı	Ahmet Yamacı	Segah	9/8

1808	Gidiyor musun Yarım	Türkü	Biga Sinekçi Köyü	Fehime Kutluer/ Fevziye Doğramacı	TRT Müzik Dairesi Bşk.	Mehmet Özbek	Uşşak- Hü- seyini,	4/4
2073	Şu Biga'nın Düzüne	Türkü	Biga	Yöre Ekibi/Sinekçi Köyü Biçki Dikiş Kursu Öğrencileri	Hasan Kalmaz	Yücel Paşmakçı	Segah	9/8
2596	Sinekçidir Köyümüz (Aman Anne Tren Geliyor)	Türkü	Biga Sinekçi Köyü	Fehime Kutluer/ Fevziye Doğramacı	Mehmet Özbek	Mehmet Özbek	Hicaz	9/8
484	Karanlıkdere Zeybeği	Zeybek	Biga	Yalçın Kırıkkulak	Ersin Mırze/ Coşkun Bağcıoğlu	Coşkun Bağcıoğlu	Nikriz	9/2
2056	Yatma Yeşil Çimene	Karşılama	Biga	Kamil Nizam Bigalı	Ahmet Yamacı	Ahmet Yamacı	Rast	9/8

Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun kuruluşundan itibaren yayıncılık görevi yanında halk müziği derleme çalışmalarını da büyük ölçüde yürütmesi, özellikle teknik olanakların oldukça kısıtlı olduğu dönemlerde halk müziğimiz adına oldukça önemlidir. Zaman zaman haftalar hatta aylar süren bu çalışmalarda derleme yapan görevlilerin büyük bir gayretle, araçla gidilemeyen yerlerde at üstünde yurdumuzun köyleri, yaylaları ve ulaşılabilen her yerinde söylenen ezgilere ulaşılmaya çalışılmış, binlerle ifade edilebilen bir arşiv oluşturulmuştur. Özveriyle sürdürülen bu yoğun çabalarla bir ulusun adeta sesli tarihi kayıt altına alınarak kaybolmaktan kurtarılmış, günümüzde de alan içindeki icracı ve araştırmacıların başvurduğu en önemli kaynaklardan birisi olmuştur.

Bu kapsamda akademik çalışmalarla katkı sağlayan üniversite, resmi kurum, belediyeler ve halk müziğine ilgi duyan yerel ölçekteki kişi ve sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli yer ve zamanlarda kayıt ve derleme çalışmaları da yapılmaktadır. Aşağıda yer alan Tablo 3'te bu kapsamda yapılan araştırma ve derleme çalışmalarında ulaşılan bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 3. Halk Kültürü ve Müziği Alanında Çalışma Yapan Araştırmacılar Tarafından Yapılan Derlemeler

Eser Adı	Türü	Yöresi	Kaynak Kişi	Derleyen	Makamı	Ritmi
Al Kirezim,	Türkü/Karşılama,	Biga Çeltik Köyü,	Enise Sarı ve Nafiye Ergun,	Alaattin Canbay	Saba	(9/8)
Bahçelerde Güller Açmış,	Türkü,	Biga Harmanlı Köyü	Engin Gürsu,	Engin Gürsu	Kürdi	9/8
Biga Çiftetellisi	Çiftetelli	Biga,	Bilinmiyor,	Ses Kaydından Alınmış	Uşşak-Hüseyini	4/4

Evlerinin Önü Zelham,	Türkü	Biga Çeltik Köyü,	Enise Sarı ve Nafiye Ergun,	Alaattin Canbay	Uşşak-Hüseyni,	9/8
Karşıkı Tarlada Talim Var	Türkü	Biga	Yöre Ekibi	Cemil Demir-sipahi	Segâh	9/8
Mavi Yaka Mor Yaka	Türkü	Biga Kalafat Köyü	Ziyet Yavuz-Gülten Yel	Ömer Gözükızıl	Uşşak-Hüseyni	4/4
Mavilim	Türkü	Karabiga	Dilek Şaşmaz	Engin Gürsu	Hicaz	9/8
Seyacı	Ezgili Tekerleme	Biga	Bilinmiyor	Ayhan Sarı	Rast	2/4
Yatma Yeşil Çimene	Türkü	Biga	Kamil Nazım Bigalı	Ahmet Yamacı	Rast	9/8
Oy Dağlar*	Türkü/Karşılama	Karabiga	Dilek Şaşmaz	Engin Gürsu	Hicaz	9/8
Eser mi Yeller*	Türkü	Biga	Salim Yavaşça	Mustafa Hulusi Kaya	Uşşak-Hüseyni	9/8
Oynak Sümbülüm*	Karşılama	Biga	Salim Yavaşça	Mustafa Hulusi Kaya	Buselik	9/8
Su Gelir Azın Azın*	Türkü/Karşılama	Biga	Salim Yavaşça	Mustafa Hulusi Kaya	Uşşak-Hüseyni	9/8
Boynumdaki Altınlar Emanettir Emanet*	Türkü/Karşılama	Biga	Salim Yavaşça	Mustafa Hulusi Kaya	Uşşak-Hüseyni	9/8
Sevdiğimin Sirtında Deste Deste Yulaflar*	Türkü	Biga-Sineçki Köyü	Hasan Şen	Bülent Özel	Kürdi	9/8
Ara Kapı Aralık*	Türkü	Biga	Nebi Yavaşça	Nusret Özden	Kürdi	9/8
Çavuşköy Erkek Karşılması*	Karşılama	Biga-Çavuşköy	H.Hüseyn Kuşgöz	Engin Gürsu	Hicaz	9/8

(*) 2013-2018 yılları arasında Gürsu (2018) tarafından yapılarak kayıt altına alınmış olan derlemeler.

Tabloda yer alan “*Su Gelir Azın*” (Derleme tarihi 16.08.2013) ve “*Boynumdaki Altınlar Emanettir Emanet*” (Derleme tarihi 15.001.2014) başlıklı iki eser de tamamen benzer biçimde notalanmıştır. Farklı zamanlarda derlenip notaya alındıkları bilgisine rağmen sadece sözleri (mani) farklılık göstermektedir (Gürsu, 2018). Ayrıca Gürsu’nun (2018:32-33), çalışmasında yer alan “*Sirtında Deste Deste Yulaflar*” ve “*Ara Kapı Aralık*” adlı eserlerin notaları ve sözleri aynı olup başlıkları, kaynak kişi ve notaya alan kişi bilgileri farklılık göstermektedir.

Biga Türküleri ve Halk Oyunu Müzikleri

Biga Türkülerindeki belirgin özelliklerin başında, ülkemizin diğer bölgelerinde olduğu gibi ezgili mâni söyleyiş biçimi gelir. Anonim halk edebiyatının en yaygın nazım şekli olan “*mani*”, halk şiiri metinlerinin önemli bir kısmını ve diğer manzum ürünlerin çoğunu oluşturması bakımından önemlidir. Mani, yalın bir ifadeyle genelde yedi heceli dört dizeden oluşan “a-a-b-a” şeklinde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir. Maniler genellikle 7 heceli olup, 1, 2 ve dördüncü mısraları kendi arasında kafiyeli, 3.’sü ise serbest olan müstakil dördlüklerdir (Şimşek, 1997:37). Biga türkülerinin en bilinenlerinden biri olarak “Çemberimde Gül Oya” türküsü bu yapıya örnek gösterilebilir (Canbay ve Satır, 2014:90-91).

Çemberimde Gül Oya

Çemberimde Gül Oya
Gülmedim Doya Doya
Dertlere Karıyorum
Günleri Saya Saya

Al Beni Kıyamam Seni

Pembe Gül İdim Soldum
Ak Güle İbret Oldum
Karşı Karşı Dururken
Yüzüne Hasret Kaldım

Al Beni Kıyamam Seni

Avlu Dibi Beklerim
Vay Benim Emeklerim
Dümbeği Çala Çala
Yoruldu Bileklerim

Al Beni Kıyamam Seni

Maniler veya ezgili mani okuma geleneği içinde aynı ezgiyi kullanarak dörtlüklerin tamamının veya belirli bir kısmının, değiştirilebildiği de sıkça rastlanan bir durumdur. Halk kültürü ve sözlü gelenek içinde süreklilik gösteren bu olay, bir bakıma bu ürünlerin kişiden kişiye, yöreden yöreye geçişleri sırasında aldığı yeni anlam ve/veya biçim olarak değerlendirilebilir. Alında bir bakıma bu halk kültürü ürünlerinin halkla birlikte yaşadığının-canlılığının da bir kanıtı niteliğindedir. Maniyi ezgili veya ezgisiz seslendiren her kişi (çoğunlukla kadınlar) yaşadıkları yer-zaman ve koşullara göre ve tabiidir ki kendi estetik algı ve beğenilerine göre yeniden yorumlayabilirler. Zaman içinde bu anlayışla evrilerek dönüşen bir geleneğin belirli bir süre sonra başka bir yapıya dönüşmesi veya bölgesel olarak farklılık göstermesi doğaldır. Bu aynı zamanda üzerinde durulan ezgi veya maninin de buna değer olması anlamına gelir. Halk kültürü ürünlerindeki bu derinlikli yapının yıllar boyu devam etmesi halkın bu ürünleri kendi yaşamsal dinamikleriyle oluşturduğu, yaşattığı ve dönüştürdüğü bir yansımasıdır. Yukarıdaki örnekte görülen “Çemberimde Gül Oya” türküsü özellikle bölge olmak üzere, yurdumuzun birçok yerinde farklı dörtlüklerle icra edilmekte, benzer biçimde aşağıdaki maninin ezgili söylenişinde ilk mısrası olmak üzere yer yer değiştirildiği görülebilir. Derleme kayıtlarında “Şu Biga'nın Düzüne” adı ile yer alan mani, muhtemelen Karabiga'daki seslendirilme şekliyle “Karabiga Düzüne” olarak değiştirilmiştir. Benzer örnekler birçok ezgili mani söyleyiş biçiminde sıkça görülmektedir.

(Karabiga Düzüne) veya (Şu Biga'nın Düzüne)

Harman Olur Mu Yarım

Şu Ayrılık Durdine

Derman Olur Mu Yarım

Sırtındaki Kazak mı

Balıkesir Uzak Mı

Mektup Yaz Kara Gözlüm

Mektup Yazmak Yasak Mı

Susadım Su İsterim

Mavi Boyalı Tastan

İnsan Vaz Geçemiyor

Önce Sevdığı Dosttan

Başta zeybek olmak üzere *güvende*, *bengi*, *alay havası* ve *karşılama* türlerinin görülebileceği Biga Yarımadası'ndaki halk müziği kültürü çeşitlilik gösteren yapısıyla oldukça renklidir. Zeybek, belirli bir oyun figürüne bağlı, çalgısal veya sözel biçimlerde icra edilen geleneksel bir müzik türüdür. Zeybek oyunları, açık havada, davul-zurna veya yöresine göre klarnet, bağlama, kadınlarda ise def, darbuka, leğen gibi “dımıdan” sazlarla eşlik edilerek oynanır (Çine, 1994). Biga'nın da içinde yer aldığı Anadolu'nun batı yarısının hemen her yerinde, doğuya gittikçe azalan bir şekilde çeşitli varyantlarıyla zeybek oyunları yaygın biçimde oynanmaktadır. Batı Anadolu'da halk tarafından çalınan ve oynanan oyunlara da “*Zeybek Havası*” veya “*Zeybek Oyunları*” denilmektedir (Özbilgin, 2005:69). Yaşanan olayın konusu, oyuncuların kişisel özellikleri ve oyunla gösterdikleri uyum zeybek oyunu ve müziğini etkiler. Müzikal olarak bu türü belirleyen en önemli özellik, zeybeğin dokuz zamanlı usul yapısıdır (Akdoğan, 2003). Biga ve Bayramiç ilçelerinde yaygın olarak ve “*Ağır Zeybek*” formunda icra edilen 9/2 lik ölçüde ve Nikriz makamındaki “*Karanlıkdere Zeybeği*” bu türe örnek olarak gösterilebilir. Bu zeybek, klarnetin özellikle pes perdelerinden çalınarak icra edilir, davul ise tokmak ve çırpı kullanılmaksızın elle çalınır.

Yandaki karekod bağlantısında *Karanlıkdere Zeybeği*, doğal icra ortamlarından biri olan düğünde, aynı zamanda kaynak kişisi ve usta bir yerel klarnet icracısı olan Yalçın Kırıkkulak tarafından icra edilmektedir. Davulda Emrullah Katırcı ise elle çalım yerine muhtemelen açık hava icrası düşünülerek tokmak ve çırpı ile zeybeğe eşlik etmektedir. Kaynak kişinin icrasından Coşkun Bağcıoğlu ve Ersin Mirze tarafından derlenerek notaya alınan eser Başta Biga olmak üzere Ezine ve Bayramiç'te de yaygın olarak icra

edilmektedir. *Karanlıkdere Zeybeği* 10.08.1994 tarihinde incelenerek 484 sıra numarası ile TRT Müzik Dairesi Yayınları tarafından Türk Halk Müziği repertuarına kaydedilmiştir (Canbay ve Satır, 2014:206) “*Karşılama*” türündeki ezgiler ise, Biga'nın müzik ve oyun kültüründe önemli bir yere sahiptir. hareketli-yürük bir ezgisel seyir özelliği gösteren karşılaşmalar her ne kadar farklı coğrafyalarda değişik müzikal dinamiklere sahip olsalar da, bu türü belirleyen en önemli öge dokuz zamanlı usul yapısıdır. Biga yanında Gelibolu Yarımadası, Çanakkale ve bölge genelinde oldukça sık görülen karşılaşma türündeki oyunlar, kadınlar tarafından eşli olarak iki, dört veya altı kişiyle oynanmaktadır. kadınlar karşılaşma oyununu sözlü oynamak istediklerinde söz ve ezgiyi bu anlayışa göre eklemleyerek kullanabilir veya doğaçlama olarak bir üretime girişebilirler (Canbay ve Satır, 2014). Yaygın olarak icra edilen karşılaşmalardan bazıları ise; “*Çemberimde Gül Oya*”, “*Yatma Yeşil Çimene*”, “*Zelham*” ve “*Oynak Sümbülüm*” gibi ezgiler ve ezgili oyunlardır.

“*Karşılama*” ve türkülerde zeybeklerden farklı bir ritmik karakter söz konusu olup tümünde ve yöreye ait türkülerin önemli bir kısmında iki kesitli (4+5) düzümsel bireşime sahip ve dokuz zamanın içinde sekizlik birim değerinin ağır bastığı yapılar görülür. Bölgenin sıklıkla icra edilen halk ezgilerinden “*Çemberimde Gül Oya*”, “*Balıkesir Yolunda*”, “*Lapseki Çeşmesi*” ve “*Sıra Sıra Siniler*” gibi ezgiler aşağıdaki ritmik yapı

doğrultusunda şekillenir (Canbay ve Satır, 2014:41);

Biga Halk Oyunları

Biga’da Halk Oyunları ve oyunların müziği bu kültürün içinde önemli bir yere sahiptir. Müziğin; toplu olarak gerçekleştirilen eğlence ve etkinliklerin vazgeçilmez unsuru olduğu düşünüldüğünde yaşamın sürdüğü ve insanların bulunduğu her yer gibi Biga da aslında oyun ve müzik kültürünün iç-içe geçtiği örnek bir yerdir. Biga’yı benzer yörelerinden farklı kılan yanı ise kültürel çeşitliliğin halk oyunları kültürüne de yansımış olmasıdır. Bu nedenle Biga genelinde halk oyunları göz önüne alındığında, Trakya, Ege ve kısmi yerleşimlere göre de Kafkas oyunlarının etkisi görülür. Müzik kültüründe olduğu gibi halk oyunlarında da göçmen toplulukların farklı kültürel karakter gösteren halk oyunları ve dolayısıyla oyun müzikleri icralarında coğrafi etkileşimlere sıkça rastlanır. Biga’nın yerleşik topluluklarından Yörük-Manav halk oyunları genellikle zeybek karakterli olup 9/2 ve 9/4 ‘lük ritmik yapıdadır. Zaman içinde birçok kültür ürünü gibi halk oyunları ve oyun müziklerinin de giderek unutulmaya yüz tutması ile geleneğin zayıfladığı ve değişime uğradığı sıklıkla vurgulanmaktadır. Yöre konusundaki araştırmaları ile bilinen Engin Gürsu, halk oyunları ve icraları konusundaki düşüncelerini sitemkar bir ifadeyle şöyle belirtmektedir;

“...Şimdiki kuşak erkekler, oyunları basit ve rastgele oynamakta, birçok oyunu ise bilmemektedirler. Şimdilerde oynanan oyunlar yine rastgele oynanan çiftetelli ve karşılama başka, yöresel ve folklorik değer taşımayan havaya göre ayak uydurularak oynanan oyunlardır (Gürsu, 2018:117).”

Bununla birlikte yapılan çalışma ve araştırmalarda yörede oynanan oyunlardan; **Erkek oyunlarının**; “Çavuşköy Zeybeği”, “Erkek Harmandalısı”, “Biga Çiftetellisi”, “Karanlıkdere”, “Kabagüvende”, “Karanfilin Moruna” (Çiftlemez Zeybeği), “Kusköy Zeybeği”, “Biga Sekmesi”, “Alay Havası”, “Bayramiç Karşılama”, “Tabancalı (Zeybek)”, “Gündoğdu Zeybeği”, “Yandım Ayşe (Erkek)”, “Çift Oyun Havası (Kareler Giymez)”, “Kardan Beyaz”, “Evciler”, “Süzme”, “Arzu Kamber”, “Küreş Havası”, “Cengene (Ceng-I Harbi)”, “İşte Geldim (Güvey Övmesi)”, **Kadın Oyunlarının**; ise “Kız Harmandalısı”, “Karyolamın Demiri”, “Karşılama”, “Koca (Goca) Hava” (Dönme), “Kız Çiftetellisi”, “Çan Sekmesi” olduğu görülür (Canbay ve Satır, 2014).

Yörede halk oyunlarında yaygın olarak kullanılan çalgılar; klarnet, davul, darbuka (dümbelek), tef, zilli maşa ve kaşık olup yerel özelliklere göre nadiren zurnave dilli

kaval da görülebilir. Halk müzik kültürü içinde yer alan çalgıların yanında Roman eğlencelerinde kullanılan ve “ince saz” olarak bilinen çalgılardan keman, ud, cümbüş vb. Çalgılar da kullanılmaktadır.

Biga “Pomak” Halk Müziği Kültürü

Pomakların, Türkiye’deki en yoğun olarak yaşadıkları bölge Biga’dır. İlçenin yaklaşık beşte birini oluşturan ve 93’harbi ile yoğunlaşan göçlerle Balkanlardan gelerek yerleşen ve yörenin renkli kültürel yapısına dahil olan Pomaklar, 22 köy ve yirmi beş bin civarındaki sayılarıyla Biga nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturur. Pomakların, XI. asırdan itibaren Pirin’e, Vardar Makedonya’sına ve Rodoplar’a yerleşmiş olan Kuman Türklerinin torunları olduğu bilinmektedir (Memişoğlu, 2005: 14, akt.Gençkal ve Beşiroğlu, 2014). Türk Dil Kurumu’nun yaptığı tanıma göre Pomaklar “Rumeli’de Bulgarca konuşan bir Türk ve Müslüman topluluğu” olarak adlandırılmaktadır. (Deniz, 2019:11) İlgili kaynaklarda Pomakların Karadeniz’in kuzeyinden Bulgaristan’a yerleşmiş Türk kavimlerinden olduğu görüşü ise cumhuriyetin ilk yıllarında kullanılmaya başlanmış ve sonrasında günümüze kadar yapılan çalışmaların neredeyse tamamında bu görüş referans alınmıştır (Aydınlı, 1971, Deniz, 2019:20). Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlar’daki egemenliğini kaybetmeye başlaması, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi ve Pomaklara yönelik dini ve kültürel baskıların artması ile Pomakların da dahil olduğu Müslüman toplulukların bugünkü Türkiye topraklarına doğru kitlesel olarak göç hareketinin yoğun biçimde başladığı görülür (Deniz, 2019:63, Yiğit, 2015: 85, Nuh, 2018: 121, Başkan, 2020:183).

Birçok benzer örnekte olduğu gibi Pomaklar da kültürel birikimlerini müzikal bir biçimde ifade etmek için “Pesna” olarak bilinen halk şarkılarını kullanmışlardır. Slav dilindeki pesen, pesnya’dan gelen “*Pesnalar; bütün halk şarkılarında olduğu gibi koca bir hikayeyi içinde saklayan kültürel bir çekirdek, bir halkın hafızası, kilitli sandığı...*” niteliğindedir. Genellikle solo olarak söylenebildiği gibi bazen de üçtelli, mandoline benzer bir alet olan tanbura ile de söylenebilir. “*Aşk, ölüm, karasevda gibi konuları içeren lirik pesnalar yanında, nispeten daha az da olsa yiğitliği ve gücü konu alan epik anlatımlı olanlar da vardır...*” Kadınların kendi aralarında yaptığı “pusedelka”larda tarlada çapa yaparken, bayram karşılama ve uğurlamalarında, bahar kutlaması olan “görgovden”de, kadın ağzı iş şarkılarında ya da yaşlı erkeklerin akşamları kahvehanelerde, hasat şenliklerinde seslendirdiği şarkılar da günlük yaşamın neşe, coşku, hüznü ve heyecanını içtenlikle yansıtır (Başkan, 2020:185).

Pesna-Dobrima dojde Yunache

Sbiraite momi poprelki

V grona i dolan mahali

Da chue selo da vodi

Kahvi sme momi rabotni

Tacheme tacheme

Da se razdumat razdumat

Gelin kızlar mahallede toplanalım/Toplanıp iş yapalım/Herkes bizim nasıl çalıştığımızı konuşsun/Konuşsunlar, biz de dedikodu yapalım

Lirik pesnalar serbest ve söyleyicinin duygularıyla yorumlanan pesnalar, 8, 10, 12, 14 ve daha fazla beyit içeren çeşitleme özellikleriyle söylenen halk ezgileridir. Günümüzde en eski pesnalar Biga Yarımadası'ndaki Pomak köylerinde korunmaktadır (Gençkal, 2013: 858, Gençkal ve Beşiroğlu, 2014). Yukarıdaki karekod bağlantısında Duygu Üstünel (2018) tarafından seslendirilen bir pesna örneği yer almaktadır. Türkiye'deki en yoğun Pomak nüfusunu bulduğu, kültürün yaşatıldığı aynı zamanda en eski pesnaların korunduğu ve sevilerek söylendiği yerlerin başında özellikle Biga'nın köylerindeki anadilin Pomakça olarak varlığını sürdürmesi bu devamlılığın en önemli etkenlerindedir (Başkan, 2020:189). Biga ve köylerinde söylenen pesna örnekleri çoğunlukla sadece yaşlı erkekler tarafından söylenmektedir.

“...Özellikle ikişerli (diyafonik) pesnalar oldukça etkileyicidir. Bu ikişerli söyleme şekilleri heterofoniye oluşturmakta ve mikrostrüktürel bakıldığında her bir icracının tavrının farklı olmasıyla beraber hoş bir ahenk oluşturmaktadır. Buralarda aynı zamanda tetrafonik pesnalar da karşımıza çıkabilir. İkişerli iki çift arasında geçen bir atışma niteliğini taşıyan pesnalar sıklıkla hasat zamanının sonunda, kahvehanelerde icra edilmektedir. Pesnaların bir diğer belirgin özelliği, ağır, nameli, sakın, yoğun işlemleri olan (melizmatik) bir yapıya sahip olmasıdır. Serbest tartım içerisinde olan bu yoğun işlemeli notaların çokluğu söyleyen kişinin ne denli usta olduğunu göstermektedir. İşlemler eğer ses dizisinin sınırını aşarsa bu yorumcunun o andaki melodik seyrini gösterir. Çünkü bu seyirler tamamen doğaçlama tarzındadır. Modal yapı oldukça belirgin ve sistemlidir ” (Gençkal ve Beşiroğlu, 2014: 839).

Pesnalar, Türk halk şiirindeki koşmaların biçim ve içerik özelliklerine benzeyen halk şiiri ve halk müziği geleneğinin önemli bir türünü oluşturmaktadır (Gakoviç, 1998). Türkiye Pomaklarında pesnalar tek ya da eşlik vokalle söylenirken, Batı Trakya ve Balkanlarda, Pomak gaydası, tambura ve kaval vokale eşlik eden önemli çalgılardır. Gayda ve kaval için “dağlı-köylü”, tambura için ise “şehirli” denilebiliyor. Göçle gelen Pomaklar çeşitli kaygılarla olsa gerek çalgı getiremediklerinden dolayı belirli bir saza bağlı kalmadan pesna söylendikleri için sözlerde olmasa bile müziklerde kısmi değişiklikler olabilmektedir (Başkan 2020:187).

Rodop dağlarından kabileler halinde gelen Pomaklar, Biga'nın yerli halkı ile kaynaşarak yeni bir gelecek kurmaya başladılar. Balkanlarda yaşanan savaş ve trajedilerle oldukça zor dönemler geçiren Pomaklar, yeni yurtlarında da benzer durumla karşılaştılar. Birinci dünya savaşında muhacir nüfusun savaşa katılması, doğal olarak Çanakkale savaşının da Pomaklar üzerinde önemli bir anlam ve etkisinin olmasına yol açtı. Bu kültür coğrafyasında yer alan herkes gibi Pomaklar da savaşa ve yaşanan acılara karşı duygularını kendi halk ezgileriyle ifade etmişlerdi. Biga Elmalı köyünde Rukiye Kabak'tan araştırmacı-yazar Ömer Arslan tarafından kayda alınan ve Çanakkale savaşları için söylendiği belirtilen Pesna, Pomakların göç, seferberlik ve savaş sürecinde yaşamış oldukları acıları, kaybolan umutları ve hayalleri kendine özgü üslubuyla anlatmaktadır (Arslan, 2018). Sözleri, ezgisi ve taşıdığı anlam itibariyle Türk insanının gönlünde ayrı bir yeri olan "Çanakkale Türküsü", tarihte acılarla dolu bir dönemin duygularının müzikal yansımasıdır. Türküde; aynı zamanda savaşlardan bitap düşmüş halkın sesi duyulur. "Çanakkale Türküsü" en klasik haliyle sadece Anadolu'da değil Balkanlarda da aynı acıları paylaşan insanların genel karakteristiğine uygun bir hüznün, özlem ve ağıt havası taşımaktadır. Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra bu türkü, askerlerin dilinde Osmanlı Coğrafyasının hemen her yerine yayılmış, hatta Anadolu sınırlarının da dışına çıkarak Balkanlarda da, ezgisel veya sözel varyantlarıyla söylenen türküler arasına girmiştir (Canbay, 2014). Aşağıda sözleri bulunan pesna örneği benzer duyguları anlatmak için söylenen, tarihsel olarak halk üzerinde derin izler bırakmış Çanakkale Savaşının farklı bir ezgisel anlatımı, aynı zamanda dönem içinde yaşanan olayların etkisinde Pomak sözlü-müzikal kültürünü ve pesna geleneğini yansıtan bir örnektir;

Pesna-Çanakkale Ağıdı

Duydunuz mu ?

Liste liste haber geldi İstanbul'dan... Padişah'tan...

Çok asker toplayacaklar:

Genç kuvvetli erkekleri topluyorlar:

Üç tane gemi hazırlamışlar:

Gemilerde bekarlar ve yeni evli adamlar var:

Anneler babalar başladı ağlamaya..

Ve genç gelinler de...

Küçük çocuklar da babalarına yalvarıyor:

Dur gitme babacığım gitme !

Gideceğim kızım gideceğim... Savaş başlıyor...

Komşular hepimiz hakkınızı helal edin.

Geri dönmeyeceğim...

Çanakkale bizim oluncaya kadar geri dönmeyeceğim !

Hasan abi beni yazma, ben yeni evliyim.

Benim eşim.. o da benimle gelmek istiyor.
Gideceksin Mehmet, gideceksin !
Askerleri sen götüreceksin.
Bayrağı sen taşıyacaksın.
Askerler toplansın ve hemen gitsinler.
Köyden giderken bayrağı fazla yukarı kaldırma.
İhtiyar anneleri babaları yukardan görüp de daha fazla üzülmesinler.
Çanakkale 'ye gittiklerinde savaş başlamıştı.
Silahlar patladı.
Toplar ateşe başladığında yerler sarsıldı, bütün camlar kırıldı.
İnsanlar da şehit düşüyor.
Dereler kan akıyor, denizler kanla doluyor.
Bombalar patladı ortadaki gavur gemisi vuruldu, yanmaya başladı.
Bütün şehir yanmaya başladı.
Şehirdekilerin hepsi kaçtı.
Genç Ayşe yolun ortasında doğum yapmaya kaldı.
Öteden Kara Tatar gözüktü.
Tatarlar geldi ellerini arkadan bağladı.
Ayşe onlara yalvardı:
Kara Düşman Tatarı ellerimi çözün de çocuğumu doğurayım.
Ona salıncak kurayım.
Çocuğumu doğurayım adını Barış koyayım.
Ey annesinin güzel oğlu, ne zaman büyürsen götür beni.
Sor nerde Tatar köy varsa senin annen orda.
Evlat evlat büyüyünce anneni aramayı unutma.
Nerde gavur köyü görürsen beni orda ara.
Kaçmaya başlayınca derin derelerden, yüksek tepelerden.
Derin bir kuyu buldular herkes eşyalarını attı.
İçlerinde Gelin Ayşe de vardı.
Eşyalarımı atayım derken bebeğini de attı...
Ey komşular ben ne yaptım, çocuğumu attım !
Boş ver çocuğu, dedi ihtiyar adamlar.
Çabuk gidelim nerde Pomak köy varsa orda konaklayacağız.

Pomak müziklerinde kullanılan başlıca çalgılar, “kaval”, “duduk”, kavalın farklı bir çeşidi olan “svirka” ve “çifte kaval” ile birlikte “gayda” ve “tambura” da

kullanılmaktadır. Nefesli bir çalgı olup özellikle Kuzey Anadolu’da kullanılan “*tulum*” benzeri bir çalgı olan “*gayda*”, çoğunlukla Rodop dağlarındaki Pomak yerleşimlerinde ve müzik kültüründe görülmekte olup Biga’da pek görülmez.

Biga Çerkes Müzik Kültürü

Çerkesler Kuzeybatı Kafkasya’nın kadim halklarından biri olarak bilinmektedirler (Erdal, 2019). 19. yüzyılın en büyük göç hareketliliğini yaşayan Kuzey Kafkasya halkları ve *Çerkesler* 1864 yılından itibaren Osmanlı Devleti tarafından Balkan coğrafyasına yerleştirilmiştir. Yaşanan her göç olayına benzer biçimde Çerkeslerin de göçleri oldukça zorlu bir süreçtir. Bu tarihlerde Biga’ya gelerek yerleşen ve nüfusunu Çerkeslerin oluşturduğu Hacıköy’de yapılan derleme çalışmalarında bu zorluk, göç edenlerin torunları tarafından anlatılardan anımsanarak aktarılmış ve kaydedilmiştir. Bu anlatılardan göçlerin büyük acılar içinde olduğu, binlerce kişinin uygunsuz taşıma koşullarında ve oldukça kalabalık kitleler halinde gemilere bindirilerek göç ettirildiği, hatta buna tanıklık eden ve yaşayanların “*Karadenizden çıkan balığı bile yiyemedikleri*” ifade edilmiştir (Canbay, 2012). 19. yüzyılın sonlarında da ikinci kez göç ettirilerek Balkanlar üzerinden getirilip Anadolu’ya yerleştirilen (Koçkar ve Koçkar, 2019) Kafkas göçmenlerinin en yoğun olarak iskan edildiği bölge Marmara bölgesi içinde Çanakkale, Biga, Bandırma, Balıkesir, Bursa, Adapazarı ve İzmit olarak gösterilebilir (Bi, 2015: 1322, akt. Erdal, 2019, Aslan, 2006: 20-22 akt, Kaçkar ve Kaplan, 2019:43, Khalaf, 2019).

Çerkes kültürünü oluşturan en önemli unsurlardan birisi olan Çerkes halk şarkıları temelde insan sesiyle vokal olarak söylenen ve ezgiye ikincil bir vokal ezginin eşlik etmesiyle çoksesli bir yapıya dönüşen ezgilerdir (Erdal, 2019:215). Çerkes geleneksel müzikleri ve halk şarkıları çoksesli yapısal özellikleri ve koral icra biçimleri ile başta düğünler olmak üzere geleneksel törenlerde icra edilen müziğin temelini oluşturur. Kuzey Kafkas halklarının karakteristik özelliklerini barındıran müzikler, sosyo-kültürel ve folklorik olarak bölgenin tarihsel ve sözlü geleneksel konularını ortak bir anlayışla yansıtır (Kaçkar ve Kaplan, 2019:43 s.44). Biga Bakacak (İpkaiye-İbkaiye) köyünden 1928 doğumlu İhsan Tüzün, Çerkes ezgilerini Pşinesiyile seslendirmektedir. Kayıtta, geleneksel Çerkes müziğine ait ezgiler icra edilirken, ezgilerin konu ve hikayesi de anlatılmaktadır. Alaattin Akçal (2020), tarafından paylaşılan kayıt, Çerkes halk şarkılarının Biga’daki yansımaları gösterir niteliktedir.

İhsan Tüzün, Çerkes Halk Şarkıları, Biga

Lezginka

Çerkesler’de geleneksel müziğin günümüze kadar taşınmasında en önemli unsurlardan birisi, geleneksel dans müzikleridir. Müzik ve dans Çerkes toplumunda kadın ve erkeğin yanyana olduğu etkinliklerdir (Erdal, 2019:215). Bölgede geleneksel danslar dört temel kategoride değerlendirilebilir, bunlar; “*Kaaşa*”, ve “*Zefako*”, kurgusu kadın ve erkek arasında kurulan güç, birliktelik ve aşk ilişkisi üzerine yapılan danslar; “*Wuig*”, erkekleri savaşa ya da ava uğurlamadan önce çalınan danslar, bölge halklarınca genellikle “*Lezginka*” adı verilen süratli, erkeklerin ve kadınların ayakucunda ve parmak ucunda

yaptıkları akrobatik hareketlere dayalı danslardır (Kaçkar ve Kaplan, 2019:46). Bölgede yapılan çalışmalarda müzik ve dans geleneğinin zaman içinde kısmi olarak unutulmaya başlandığı, isimlerin değiştiği ve çalgıların tür-sayı olarak azaldığı görülmektedir. Çiftetellinin bir benzeri olarak bilinen ve bütün Çerkes yerleşimlerde bilinen ve oynanan bir oyun olan “Leperuş”, “Kumuk”, “Vuujı (Wuig)” ve “Lezginka” olarak adlandırılan oyunlar Biga ve civar Çerkes yerleşimlerinde oynanan oyunların genel tanımı olarak ifade edilmektedir (Canbay, 2012).

Müzik ve dansın en coşkulu haliyle ve bütün katılımcıların içinde olduğu geleneksel eğlence anları ise düğünlerdir. Çerkesler için de düğünün özel bir önemi vardır. Biga Çerkes yerleşimlerinde düğün kültürü ve içindeki kültürel unsurlar hassasiyetle korunmaya ve aktarılmaya çalışılmaktadır. Özellikle, “Khaafe (Kaafa)” olarak adlandırılan müziğin yörede pek çalınmamasına rağmen anlatısı ile aktarımının sağlanmasına çalışılmaktadır.

“...khaafe dediğimiz bu müzik bir prensin kızıyla çobanın arasındaki aşk hikayesini anlatıyor. Prensın kızı çobana aşık oluyor, çoban o müziği her gün kavalıyla çalıyor, kız onu dinliyor ve bu şekilde ona aşık oluyor. Prensın kızı yataklara düşüyor, eğlenemez oluyor artık kimse onu eğlendiremiyor, düğünler dernekler kuruluyor bilmem neler yapılıyor, yok, yatağından bile kalkmıyor, ama günün belli bir saatinde o müziği şey yapmaya başlayınca canlanıyor, oturuyor yatağına böyle gülümsüyor, dinliyor falan, derken bütün ülkeye bir gün şey yapıyorlar, haber gönderiyorlar, diyorlar ki; benim kızımı iyileştirecek olana, güldürecek olana ben kızımı vereceğim diyor, kimler geliyor, prens çocukları yakışıklılar bilmem neler; hiçbiri şey yapamıyor, tam o sırada dışarda bu müziği, khaafe müziğini çala çala çoban geliyor, kız yerinden kalkıyor, düğün yapılan yere çıkıyor onu karşılıyor ve herkesi unutupuyorlar ve o müzik eşliğinde dans etmeye başlıyorlar ve.. khaafe müziğinin şeyi o, dans ediyorlar ve kız iyileşiyor, adam da çobana veriyor kızı.. şimdi bunu düğün bitiminde çalarlar, paydos olduğunda iş bittiği zaman,... (Canbay, 2012)”

Adige-Qafe

Telaşlı bir heyecanla hazırlıklarına başlanan bir Çerkes düğününde yerlere oyuncuların üzerinde dans edeceği saman balyaları çözümlenerek yerlere serilir, samanlar sulanır ve bu sırada dans edecek genç kızlar ve erkekler karşılıklı olarak sıralanır, erkekler 3-4 metre uzunluğunda 25-30 cm genişliğinde, iki sandalye veya yükselti üzerine konmuş olan bir tahtanın etrafına dizilirler ve ellerinde ritim çalmak için birer küçük tahta parçası bulunur. Tahtaları birbirine vurarak çıkardıkları sesler bir yandan diğer çalgılara ve dansçılara eşlik ederken diğer yandan alana coşku verir. Buna “tahta çalmak” denir. Bazı bölgelerde ortadaki uzun tahta yerine doğrudan ellerindeki 30cm. kadar uzunluktaki iki tahta parçasını birbirine vurarak ritim tutarlar. Son yıllarda “Phaçiç” adı verilen 25-30cm. uzunluğunda, birbirine bağlı tahta parçalarından oluşan bir çalgı da düğünlerde ritim eşlik çalgısı olarak kullanılmaktadır (Koçkar ve Koçkar, 2019:463). Danslar öncesinde başlayan Pşine ve tahta sesleri meydandaki kalabalığı az sonra başlayacak olan danslara

hazırlar. Civar köylerdeki yakınlarla birlikte düğüne gelen misafirler müzikle beraber hareketlenmeye başlarlar. Kadın erkek sıra halinde el ele tutuşarak dans etmeleri yüzyıllar öncesinden sürüp gelen geleneğin Biga'daki yansımaları adeta gözler önüne sermektedir. Köylerde düğünlerin, önceleri tamamen Çerkes geleneklerine uygun biçimde geleneksel çalgılarla yapıldığını ritüel ve uygulamaların aslına uygun biçimde icra edildiği fakat zamanla eğlence anlayışının da değişerek geleneksel yapısından uzaklaşmış olduğunu ve çalgı olarak “orkestra”, darbuka, klarnet, org vb. çalgılarla yapıldığı belirtilmektedir (Canbay, 2012). Düğün alanında-alayda genelde damadın sağdıçısı olan bir meydancı olur. Bir nevi “oyun organizatörü” (Akçal, 2020) olan “Hatıyako” adı verilen bu meydancı oyuncularını da belirler (Gürsu, 2018:150). Biga’da “*Cegako-(Hetiyako)*” olarak bilinen “Hatıyako”, toplumsal saygınlığı olan, düğünleri kuran, yöneten hatta “son sözü söyleyen” kişilerdir;

“...O toplumu yönetir, bir tarafa “ - dur ” dedi mi durur, “ - yürü ” dedi mi yürür, böyle insanlar.. vardı, tabi ben eskiyi anlatıyorum. onlar toplumda en saygın insanlardı.. Düğün sahibi de olsa ona söyler.. komşu olabilir, köy gençliğinden yakın akraba olabilir, arkadaşın olabilir, o yönetir bütün düğünü organize eder, kimse de ona ne yapıyon ne ediyon demez herkes onun yönetimine saygı duyar” (Canbay, 2012).

Biga’da yaşayan Çerkesler düğünü aynı zamanda “eğlence” anlamıyla da kullanmaktadırlar;

“...Düğün bizim için eğlence demektir, misafir mi geldi eğlence.. çok mu sevindim, toplanın arkadaşlar, bizim canımız sıkılınca düğün yaparız, düğün yapmamız için herhangi bir sebep yoktur, ..savaşta bile tüfeği dikersin oraya, tüfek kızdır, oynarsın, ha babam oynarsın, mesela bu akşam düğün yapacağım, bir arkadaşım geldi, üç beş gence söylerim toplanın diye, onlar kızlar arkadaşlar hepsi toplanır gelirler buraya, kaç saat eğlence üç saat-beş saat..” (Canbay, 2012).

Çerkes halk ezgileri “*Pşine*” (akordeon benzeri) ve “*Şikepşine*” (kemençe benzeri) gibi çalgılarla icra edilirken süslemeler ve çarpmalar sıklıkla kullanılır ve genellikle çalınan motifin karar sesinin 5’lisinden, pedal (dem) bir ses tutulur (Kaçkar ve Kaplan, 2019:45). Akordeon veya Pşineyi çalan kişiye “*Piyinağa*” denir. Bölge halklarının müzik kültüründe önemli bir yeri olan Garmonların yapısındaki çoksesselik, Kafkasya halklarına özgü çoksesli müziğin icrasında büyük kolaylık sağlayınca halk arasında Çerkesçe tüm çalgılara verilen isim olan “*Pşine*” adı verilmiş, günümüze kadar çok geniş bir şarkı ve çalgı müziği repertuarı Pşine ezgileriyle günümüze kadar gelebilmiştir (Guçeva, 2004:4 akt, Koçkar ve Kaplan, 2019:49). Geleneksel Çerkes çalgılarını, “*Apaşşine*” (Mandolin benzeri üç telli çalgı), “*Şikepşine*”, “*Pşidığago*” (Kemençe), “*Fendpşine*” (Tulum), “*Bjamiy*” (öküz boynuzundan veya ağaçtan yapılmış üfleli çalgı), “*Caşty*” (Flüt), “*Nakıra*” (Zurna), “*Gamil-Kamil*” (Sipsi benzeri üfleli çalgı), “*Phaçiç-Phaçik*”

(Ahşap ritim aleti), “*Phadarp*” (Sopalarla tahtaya vurularak çalınan çalgı), “*Adige Pşine*” (Kafkas Mızıkası) (Aslan ve diğ., 2005) şeklinde sıralanabilir (Ceyhan, 2008:54). “*Doli*” ise Türkçe koltuk davulu olarak bilinen 30–34 cm. çapında 30–34 cm. yüksekliğinde yuvarlak bir kasnağa tabaklanmış keçi derisi gerilmesiyle elde edilen bir çeşit davuldur.

Özellikle göçlerle iskan değişikliği yaşayan toplumlar çalgı geleneği ve kültürlerini de belirli oranda kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Nitekim yapılan araştırma ve derleme çalışmalarında da Biga Çerkes yerleşimlerinde adı geçen çalgıların büyük çoğunluğunun bilinmediği görülmüştür. Sözlü geleneğin içinde önemli bir yeri olan ezgili söylenen halk kültürü ürünleri, göçler olsa bile insanların hafızasında etkili biçimde taşınmıştır. Birlikte gerçekleştirilen toplumsal etkinlikler de kuşkusuz sözel-ezgisel hafızanın tazelenmesine ve sonraki kuşaklara aktarılmasına olanak sağlamıştır.

Biga Boşnak ve Manav Halk Müziği Kültürü

Biga’da yerleşik göçmen bir diğer topluluk olan Boşnaklar, 1878-1912’ye kadar geçen dönemde, Bosna-Hersek’ten Anadolu’ya gelmiştir (Khalaf, 2019). Boşnakların Halk Müziği olan sevdalinka, Bosna-Hersek’te geleneksel bir müzik tarzıdır. Birçok sevdalinka şarkısının gerçek bestecisi bilinmemektedir. Sevda kelimesi ile genelde “sevda gönle yerleşmiş” anlamında Boşnak geleneği ve folkloru için kullanılır. Çoğunlukla aşk duygularının veya derin-dindirilemeyen bir kişiye, şehre veya yöreye karşı duyulan tutkunun yarattığı ağır ve melankolik duyguları anlatır. Sevdalinka aslında bir aşk şarkısıdır. Slav dilinin bir çeşidi olan Boşnakçanın kullanıldığı eserler, hemen hemen bütün eski Yugoslavya topraklarını kapsamaktadır (TRT, 2016, Kurtişoğlu ve diğ. 2008). Çanakkale’ye gelen az sayıda ve dağınık olan Boşnaklar özellikle Çanakkale Merkez ve Biga’da yerleşmiştir. Çanakkale’de bulunan beş Boşnak köyün ikisi olan Kalafat ve Kanlıkısıq Biga’da bulunmaktadır (Kırbaç, 2013).

Yandaki karekod bağlantısında, Duygu Üstünel (2018) tarafından seslendirilen bir Boşnak ninnisi yer almaktadır.

Nanina Uşpavanka /
Boşnak Ninnisi

Göçlerle birlikte yaşanan zorlu yaşam koşulları, dağınık yerleşim ve nüfusun da az olmasının etkisiyle Boşnak müzik kültürünün Balkan coğrafyasındaki özellikleriyle Biga’da tam olarak devamının mümkün olmadığı görülmekle birlikte, yapılan çalışmalarda Kalafat köyünde 2005 yılında Ömer Gözükızıl tarafından Ziyet Yavuz ve Gülten Yel’den derlenen ve “Çanakkale Halk Ezgileri (Canbay ve Satır, 2014)” kitabında notası ve aşağıda sözleri bulunan “Mavi Yaka Mor Yaka” adlı türkü kayıtlarda yer almaktadır.

Mavi Yaka Mor Yaka
Bayıldım Baka Baka
Kalafat'ta usta çok
Yeniden yaptırılım

Kalafattır Köyümüz
Zemzem akar suyumuz
Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz

Mavi yaka mor yaka
Bayıldım baka baka
Kalkın kızlar gidelim
Delikanlılar küstü

Çemberimde Gül Oya
Gülmedim doya doya
Dertlere kariyorum ben
Günleri Saya saya

Nay niri nay nom
Nay niri nay nom

Manavlar ise “Anadolu’ya göç eden, Oğuz Boylarından yerleşik hayata geçip, tarımla uğraşan” ve yoğun olarak Batı Anadolu’da yaşayan Türkmen topluluklara verilen genel bir adlandırmadır (Ayhan, 1999, Ceyhan, 2008:11). Bununla birlikte Manav kavramını “yerli olan, muhacir olmayan” (Doğan, 2008) şeklinde ifade etmek de mümkündür. Ayrıca “yerli halk, yerleşik Türk” tanımı da oldukça yaygındır (Türkdoğan, 1996). Ayrıca Manav ifadesi, 1862 yılındaki Zoraki İskân Harekâtı’ndan önce toprağa bağlanan Oğuz Boylarını, 1862’den sonra zorla konargöçerlikten çıkarılan Oğuz boylarından ayırmak

amacıyla kullanılmıştır. Zoraki İskân Harekâtından önce yerleşik hayata geçen bu Oğuz boyu tarımla uğraşır, toprağı iyi işler ve diğer boylara göre daha zengindir” (Ayhan, 1999, akt. Ceyhan, 2008:16). Ülken (1969:113) ise; Batı Anadolu’ya dışarıdan gelen “göçmen” ve göçebelikten yerleşmiş “Yörük” nüfus dışında eskiden yerleşmiş ve yerli köylerine verilen ad olduğunu ve özel olarak yemiş satanlara (sebze-meyve anlamında) da “manav” denildiğini belirtmektedir. Manavların düğün ve kına gibi toplanma zamanlarında özellikle kadınların bir arada yaptıkları müzikli eğlence ve etkinliklere sıkça rastlanır. Bu ve benzeri etkinlikler diğer kültürel yapılarda olduğu gibi geleneğin aktarımında önemli bir rol oynar. Özellikle farklı yaş gruplarının birarada bulunması, geleneksel ezgilerin icra edilmesi ve oyunların oynanmasının yanında oyun müzikleinin de tekrarlanmasıyla önemli oranda kültürel aktarım gerçekleşir. Bunun yanında zaman içinde kültürel yapının hızla değişmesi, kent ve modern yaşamın getirdiği değişiklikler ve bağlı olarak icra ortamlarının zamanla giderek azalması, türkü söyleme ve geleneği aktarma işlevinin zayıflamasına neden olmuştur. Türkülerin veya ezgili mani olarak nitelendirilebilecek türün konusu genellikle kına, gurbet ayrılık, aşk ve sevdâ konularını içermektedir. Biga genelinde Manavların düğün ve eğlence kültürleri, Çanakkale ve Biga’nın genel müzik-eğlence kültürü içinde değerlendirilebilir.

Orta-Asya’dan Biga’ya Uzanan Bir Gelenek : “Seya-Saya Gezmek”

Seyacıya çıkmak, Seya gezmek veya Anadoludaki yaygın kullanımıyla Saya gezmek Ramazan aylarında bir ay boyunca yaşanan, çocuk ve gençlerin mahalli bir söyleyişle Seyacı dizelerini okuyarak evleri dolaştıkları bir etkinliktir. Seyacı gezginci anlamındadır. İftar veya teravihten sonra 5-7 kişiden oluşan çocuk veya gençler kendi aralarında grup kurarak mahalledeki bir gün önceden belirledikleri evleri dolaşmaya başlarlar. Gidilecek evler konusunda herhangi bir sıra gözetilmez, evlerin önüne geldiğinde kapı çalınmaz, seyacı başı olan çocuk arkadaşlarını seya okumaya başlatır. Yolcu ve Dinç (2018:173) tarafından yapılan çalışmada Siya veya essela gezmesi tanımının da kullanıldığı görülmektedir. Özel bir söyleyiş biçimi olan ve Ayhan Sarı tarafından Biga’dan derlenerek notaya alınan (Canbay ve Satır, 2014:156-159, Gürsu, 2018:154-155) “Seyacı” şu dizelerle başlar;

Saya Saya sayarlar

Kanlar akar kayalar

Sayacı derler bizlere

İşte geldik sizlere

Seyacı geldi duydun mu?

Baklava yedin doydun mu?

Ha baklava baklava

Şimdi geldi baklava

Hütlem hüt

Bir kaşık süt,

.....

Mahalleliden alınan hediye, meyve, yiyecek veya para gibi armağanları seyacılar kendi aralarında paylaşırlar. Bu gelenek; Gürsu'dan (2021) alınan bilgiye göre Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi Orta-Asya ülkelerinde de uygulanmaktadır. Biga'dakine benzer biçimde ramazan aylarında çocukların mani söyleyerek evleri gezmeleri ve çocuklara çeşitli hediyeler verilmesi, Orta-Asya Türk kültürü içindeki gelenekler arasında yer aldığı, müzikte de de kısmi benzerliklerin olduğu görülmektedir (Canbay, 2021).

Sonuç

Biga, nüfus yapısı, sosyo-ekonomik özellikleri ve sahip olduğu kültürel çeşitlilik ile Çanakkale'nin bir ilçesi olması yanında Kuzey-Ege/Güney Marmara coğrafi alanındaki en önemli yerleşim birimlerinin başında gelmektedir. Bir geçiş güzergahında olması ve içinde yer alan dinamikleriyle bölgeye sağladığı ekonomik katma değer yanında sosyo-kültürel olarak da önemli bir yere sahiptir. Bu özellikleriyle bir kent niteliği taşıyan Biga, tarih içinde olgukça yoğun biçimde gerçekleşen göçlerin son durağı niteliğindedir. Başta Kafkaslar ve Balkanlar olmak üzere, tarihsel süreçte siyasi nedenlerle yer değiştirmek zorunda kalan ve kültürel anlamda birbirinden farklı toplulukların gelip yerleştiği Biga, bu yönüyle Anadolu'nun birleşik-kaynaşık bir kültürel havuzu gibidir. Bu nedenle Biga'yı anlamak veya anlamaya çalışmak, kültürel yapı ve çeşitliliğiyle Rumeli'yi, Balkanlar'ı, Kafkaslar'ı ve en nihayetinde Anadolu'yu anlamak demektir. Yeni yurtlarında kendilerine ve dahası çocuklarına bir gelecek kurmaya çalışan topluluklar, geride bırakmak zorunda kaldıkları değerlerin özlemi ve anılarıyla birlikte, yanlarına bir bakıma en değerli varlıkları olan kültürlerini almışlardır. Çünkü uzun ve çetin geçen yolculuklarda yanlarında taşıyacakları çalgılarının zorluğu yerine zihinlerindeki hikayeler, ezgiler ve şarkıları daha kolay gelecekti. Getirebildikleri kadarını getirenler, yerleşik halkla birlikte yeni bir kültür oluşturmuş, böylece insani değerler etrafında birleşip ortak değerleri paylaşarak yaşamının ne derece önemli olduğunu göstermişlerdir. Sahip oldukları kültürel çeşitliliği "farklılık" yerine "renklilik" olarak görmüş, bu yönüyle adeta günümüz toplumlarına örnek bir anlayış sergilemişlerdir. Geleneksel kültürlerin hızla kaybolmaya yüz tuttuğu günümüzde, Biga halk kültürü ve bu kültürü oluşturan en önemli unsurlardan biri olan müzik, bu anlayışı da en güzel biçimiyle yansıtmaktadır.

Kuzey Ege ve Güney Marmara coğrafi havzasındaki Biga nüfus ve demografik yapısındaki çeşitliliğin müzik kültürüne yansımalarıyla bu anlamda önemli bir yerdedir. Çanakkale müzik kültürü, halk müziği ve kültürü özelliklerini tam anlamıyla gösteren Biga müzik kültürü, kendine has özellikleriyle bir yandan özgün bir yapı sergilerken öte yandan kültürel havzasındaki çeşitliliği yansıtır. Yerleşik/Manav olarak bilinen ve Biga'nın tarihindeki en eski yerleşik topluluklar yanında, nüfus açısından en kalabalık yerleşimleri oluşturan Çerkes ve Pomak topluluklar ve yaşadıkları yerler, kültürlerinde var olan müzikal ürünler Biga müzik kültürünün önemli bileşenlerini oluşturur. Her ne kadar, küresel dönüşümün etkileriyle birçok kültür ürünü yanında müziklerin de gündün güne kaybolmaya veya bozulmaya başladığı düşünülse de kültürel değerler konusunda duyarlı kişi ve kurumların çabalarıyla günümüze kadar gelen şarkılar, halk ezgileri, oyun müzikleri ve müzikli sözlü gelenek ürünleri, yaşanan ve yaşanmakta olan bu renkli kültürü, tarihi ve sosyolojik boyutuyla yansıtmaktadır.

Kaynaklar

- Akdoğu, O. (2003) Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler, İzmir
- Aslan, H. (2020). Pomak Müzik Kültürü, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Müzikoloji AB. Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde
- Atabay, M. (2008) “Cumhuriyet Döneminde Çanakkale’ye Göçler”, Çanakkale Tarihi, C.VI, Değişim Yay. İstanbul
- Atalay, İ., ve Mortan, K. (2003) Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İnkılap Kitabevi, (Genişletilmiş 2. Baskı), Anka Basım, İstanbul.
- Aydınlı, A. (1971) Batı Trakya Faciasının İç yüzü, İstanbul
- Ayhan, A. (1999) Balıkesir Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler, Zağanos Vakfı Yayınları. Balıkesir
- Bağ, Y. (2001) Çerkeslerin Dünü Bugünü, Kafkas Derneği Yayınları, Ankara
- Canbay, A. (2012) Biga Hacıköy Kişisel Görüşme Notları ve Video Kayıt Arşivi, Çanakkale
- Canbay, A. (2021) Engin Gürsu ile Kişisel Görüşme Notları, Biga
- Canbay, A. (2011) Ömer Gözükızıl ile Kişisel Görüşme Notları, Çanakkale
- Canbay, A., ve Satır, Ö.C. (2014) Çanakkale Halk Müziği, Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Yay., Çanakkale
- Ceyhan, D. (2008) Türkiye’de Kültürel Çeşitlilik Olarak Alt Kültürler: Çerkez ve Manav Alt Kültürleri Arasında Mukayeseli Bir Çalışma, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Çine, H. (1994) Zeybek Oyunlarımız, Mey Yayınları, İzmir
- Demirçe, P.A. (2009) Eskişehir Manavlarının Müzik Kültürü, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Deniz, E. (2019), Türkiye’ye Pomak Göçleri , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Elçi, A. (1997) Muzaffer Sarısözen: Hayatı, Eserleri ve Çalışmalar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Erdal, G. (2019). Kocaeli Ketenciler Köyü Çerkeslerinde Müzik, Online Journal Of Music Sciences, 4 (2), 198-249.
- Erol, K.İ. (2014) Balıkesir Merkez İlçe Manav Köyleri Halk Edebiyatı ve Folklor Derlemeleri, 143

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir

Erten, İ. (2006) “*Bölgenin Yerleşim Serüveni*”, Çanakkale Dosyası-2006, Çanakkale Merccek Altında, Aynalı Pazar Gazetesi Yayınları, Çanakkale.

Gazimihal, M.R. (2012) Türk Halk Oyunları Kataloğu, [Www.E Kitap. Kulturturizm.Gov.Tr/Belge/1-2147h.Html](http://www.EKitap.Kulturturizm.Gov.Tr/Belge/1-2147h.Html) (12.06.2012).

Gençkal, B. (2012) “*Müzik ve Kültürel Doku*”, KTÜ 1. Uluslararası Müzik Araştırmaları Sempozyumu Ekim, Trabzon

Gençkal, B. (2013), The Pomak Perspectives: Debates On Origins, Ethnic Discourse and The Tradition Of Pesna , Istanbul Technical University Graduate School of Arts and Social Sciences Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

Gençkal, B. ve Beşiroğlu, Ş. (2014), “Pomaklar ve Pesna Geleneğindeki Pentatonizm” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal Of International Social Research, Cilt: 7 Sayı: 33 Volume: 7 Issue: 33

Gürsu, E. (2001) Biga-Pegai, Doğu Matbaası, Biga

Gürsu, E. (2018) Mani, Türkü ve Şarkılar, Notalarda Biga, Mor Yayıncılık, İstanbul

İlker, A. (2012) Pomak Türkleri (Kuman-Kıpçaklar), Edirne

Khalaf, S. (2019) Çanakkale İline Dış Göçlerin Etkisi, *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Asead Cilt 6 Sayı 1 Yıl 2019

Koçkar, A.A., ve Kaplan, A. (2019) “Çerkes Müziği ve Çalgıları”, Eurasian Academy of Sciences Eurasian Studies / Avrasya Çalışmaları 2019 Volume:11 S: 39-62

Koçkar, M.T.ve Koçkar, A.A. (2019) “Orta Avrupa’dan Anadolu’ya Bir Çalgının Yeni Kimliği: Çerkes Mızıkası”, Uluslararası Folklor Akademi Dergisi. Cilt:2, Sayı:3, 440-469

Kurtişoğlu F.B., ve diğ. (2008) Boşnak Kültürel Kimliğinin Simgeleri: Akordeon ve Gusla, İTÜ Dergisi/B Sosyal Bilimler Cilt:5, Sayı:2, 35-44 Aralık 2008

Memişoğlu, H. (1991) Pomak Türklerinin Tarihi Geçmişinden Sayfalar, Ankara

Memişoğlu, H. (2007).“Pomaklar” Maddesi, İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları C. 34, İstanbul

Nuh, A. (2018) Bulgaristan’ın Pomak Türklerine Uyguladığı Asimilasyon Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli

Özbilgin, M.Ö. (2005) Zeybeklik Kurumu ve Zeybek Oyunları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) EÜ. Sos.Bil.Ens. Folklor Bilim Dalı, İzmir

Pelin, M. (2020) Edirne’de Pomak Halk Kültürü, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne

Şenel, S. (1998) Türk Halk MusİKisi Bilgileri, (Basılmamış Ders Notları), İTÜ TMDK, İstanbul

Şimşek, E. (1997) “Mani Şeklindeki Şiirlerle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri Var Mıdır?”, Milli Folklor, 5 (33), Bahar, Feryal Matb., Ankara

TRT (2000) Türk Halk Müziği Repertuarı, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Müzik Dairesi Yayınları, Ankara.

Türkdoğan, O. (1996) Türk Tarihinin Sosyolojisi, Turhan Yayınları. Ankara

Ülken, H.Z. (1969) Sosyoloji Sözlüğü, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, İstanbul,

Yaşar F.Ö. (2017) Biga İlçesinde Köy Adlarının Kaynakları, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 53, Eylül 2017

Yiğit E.F. (2015) “Pomak Halk Şarkılarının Müziksel Analizi”, Ege Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Dergisi, İzmir

Yolcu, M.A., ve Dinç, M. (2018) Çanakkale Yöresi Halk Kültürü, Paradigma Akademi, Çanakkale

İnternet Kaynaklar

Adige-Qafe, <https://www.youtube.com/watch?v=Acnxdhnp9s> (Eriş. 24.01.2021)

Akçal, A.(2020) Biga İpkaiye Köyü’nden Pşınavo İhsan Tüzün Çerkes ve Kumuk Ezgileri - www.asagidemirci.net (Eriş. 24.01.2021)

Arslan Ömer, (2017) [http://www.geliboluyuanlamak.com/773_pomaklarin-canakkale-agidi---pesna-\(omer-arslan\).html](http://www.geliboluyuanlamak.com/773_pomaklarin-canakkale-agidi---pesna-(omer-arslan).html) (Eriş. 24.01.2021)

<http://www.musikidergisi.net/?p=2649> (Eriş.17.02.2021)

<https://www.bigabel.tr/biga-tanitim/tarihce> (Eriş. 10.01.2021)

<https://www.youtube.com/watch?v=Ivvgwtcx5ou> (Karabiga Düzüne) (Eriş. 24.01.2021)

<https://www.youtube.com/watch?v=Lpqygsxjwke> Duygu Başkan, 2018 pomak Pesnaları / Dobrime Dojde Yunache (Eriş. 24.01.2021)

<https://www.youtube.com/watch?v=Tkftqdbgkqg> Duygu Üstünel 2018 / Nanina Uspavanka / Boşnak Ninnisi (Eriş. 24.01.2021)

<https://www.youtube.com/watch?v=Tzwt7pzxwha> (Şu Biga'nın Düzüne) (Erş. 24.01.2021)

Sevdalinka Bosna'da Geleneksel Bir Müzik Tarzı - İstikamet Bosna Hersek - TRT Avaz <https://www.youtube.com/watch?v=R6nszntnwka> (Erş. 24.01.2021)

www.notaarsivleri.com (Erş.24.02.2021)

<https://www.youtube.com/watch?v=ua95fPR6HC8> Lezginka (Erş. 09.03.2021)